

Makalenin Türü : Araştırma Makalesi
Geliş Tarihi : 03.11.2025
Kabul Tarihi : 14.04.2026

 <https://doi.org/10.29029/busbed.1816372>

BATMAN MEHMET CABİR ALPER ARKEOLOJİ MÜZESİ'NDEKİ OSMANLI DÖNEMİ MEZAR TAŞLARI¹

Muhammet Erşed TOKAT²

ÖZ

Batman kenti, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin önemli kentlerinden biri olma yolunda hızla gelişmektedir. Batman'ın çevresindeki önemli Orta Çağ şehirlerinden Diyarbakır, Mardin, Meyyafarikin, Hasankeyf, Bitlis ve Siirt kentleriyle olan organik bağı ve bu kentleri birbirine bağlayan bir konumda olması her zaman bir uğrak noktası olmasına yaramıştır. Günümüzde hızla gelişen bir kent konumundaki Batman'da kurulan müzede büyük çoğunluğu İlisu Barajı Havzasındaki kazı alanlarından getirilen eserler olmak üzere çeşitli kültür varlıkları sergilenmektedir. Bu eserler arasında bulunan Siirt'in Eruh İlçesi Ufaca Köyü'ndeki bir türbeden ve Batman'ın Hasankeyf İlçesi'nden müzeye taşınan mezar taşları araştırma dahilinde ele alınmıştır. Müzede sergilenen ve tamamı 11 adet olan bu mezar taşları, form, bezeme ve içerik bakımından Sanat Tarihi disiplini içerisinde değerlendirilmiştir. 16. yüzyıldan 20. yüzyıla kadarki dönemi kapsayan mezar taşlarının Anadolu coğrafyasındaki mezar taşı kültürünü büyük oranda tekrarlayan özelliklerinin yanı sıra kendine özgü bazı karakterleri olduğu da görülmüştür. Hasankeyf mezar taşlarında kullanılan Arapça dua ifadeleri, her ne kadar Anadolu'nun birçok yerinde benzer kullanımlar bulunsa da yöresel bir tasarrufu ortaya koymaktadır. Kitabelerin düzeni ve içerikleri ile yazı tiplerinin zaman içerisindeki değişimleri konu dahilindeki örnekler üzerinden tartışılmıştır. Yine Eruh örneklerindeki form ve başlık özellikleri de Anadolu mezar taşı kültürü içerisinde değerlendirilmiştir. Mezar taşları üzerindeki motifler de bölgesel üslupları tekrarlayan hançer ve kalkan gibi askeri eşyalar ile şamdan ve üzerlik gibi etnografik eşyalardan ve özellikle Hasankeyf örneklerinde bulunan rumi ve palmetlerle oluşturulmuş bitkisel bezeme kompozisyonlarından oluşmaktadır. Mezar taşlarındaki kitabelerin sülüs hatlı olmalarına karşın yüzyıllar arasında bariz bir kalite farkının bulunduğu görülmüştür. Hasankeyf'in 16. yüzyıl örneklerindeki oldukça muntazam girift ve istifli sülüs yazı karakteri, 19. yüzyılda yerini daha kaba hatlara sahip satırlar halindeki sülüs yazıya bırakmıştır. Müzenin deposu ve bahçesindeki Müze Park alanında yer alan mezar taşlarının çalışma dahilinde ortaya çıkan verilerle yeniden işlevlendirilmesi ve özellikle kırık olan taşların restore edilerek teşhire hazırlanması Batman çevresindeki mezar taşı kültürünün aktarılması amacıyla oldukça önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Batman Müzesi, Hasankeyf, Eruh-Ufaca Köyü, Mezar Taşı, Müzecilik.

¹ Bu çalışma, Batman Müzesi'nin 28.03.2025 tarih ve E-95791141-155.01-6566387 sayılı izni ile gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın gerçekleştirilmesine müteakip gerekli izinlerin alınması ve uygulamaya geçilmesi sırasında desteklerini esirgemeyen Müze Müdürü Sayın Mehmet Cabir ALPER, 2025 yılının haziran ayında görev başındayken Batman'ın Sason ilçesinde gerçekleşen elim bir kaza sonucunda hayatını kaybetmiştir. Bu vesileyle Merhum Müdür Mehmet Cabir Alper'in yanı sıra aynı kazada hayatını kaybeden akademisyen arkadaşlarımız Aliye Yılmaz ve M. Serdar Akgönül ile iki görevli memuru saygıyla anıyoruz.

² Dr. Öğr. Üyesi, Batman Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, mersed.tokat@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-3958-6144>

Article Type : Research Article
Date Received : 03.11.2025
Date Accepted : 14.04.2026

<https://doi.org/10.29029/busbed.1816372>

SOME OTTOMAN TOMBSTONES IN THE BATMAN MEHMET CABIR ALPER ARCHAEOLOGY MUSEUM¹

Muhammet Erşed TOKAT²

ABSTRACT

Batman is rapidly developing to become one of the important cities of the Southeastern Anatolia Region. Batman's organic connection with the surrounding important medieval cities of Diyarbakır, Mardin, Meyyafarikin, Hasankeyf, Bitlis and Siirt and its location connecting these cities have always served to make it a stopover point. Various cultural assets, the majority of which are artifacts brought from the excavation sites in the Ilisu Dam Basin, are exhibited in the museum established in Batman, a rapidly developing city today. Among these artifacts, gravestones brought from a tomb in Ufaca Village of Siirt's Eruh District and from Batman's Hasankeyf District were examined within the scope of the research. 11 gravestones were evaluated within the discipline of Art History in terms of form, decoration and content. It was observed that the gravestones covering a period from the 16th century to the 20th century had some unique characters as well as features that largely repeated the gravestone culture in Anatolian geography. The Arabic prayer expressions used on the Hasankeyf tombstones, although similar uses are found in many parts of Anatolia, reveal a regional use. The order and content of the inscriptions and the changes in the fonts over time are discussed through the examples in the subject. Again, the form and heading features in the Eruh examples are evaluated within the Anatolian tombstone culture. The motifs on the tombstones consist of military items such as daggers and shields that repeat regional styles, ethnographic items such as candlesticks and harmal, and plant ornamental compositions created with rumi and palmettes, especially in the Hasankeyf examples. Although the inscriptions on the tombstones are in Thuluth script, it has been observed that there is a clear quality difference between the centuries. The very regular, intricate and stacked Thuluth font in the 16th century examples of Hasankeyf gave way to Thuluth script in the form of lines with coarser lines in the 19th century. Re-functioning the gravestones located in the Museum Park area in the museum's warehouse and garden, using the data obtained during the study, and especially restoring the broken stones and preparing them for display, is very important in order to convey the gravestone culture around Batman.

Keywords: Batman Museum, Hasankeyf, Eruh-Ufaca Village, Tombstone, Museum Studies.

¹ This study was conducted with permission from the Batman Museum, dated March 28, 2025, and numbered E-95791141-155.01-6566387. Museum Director Mehmet Cabir ALPER, who provided unwavering support during the initial planning phase of the project, the necessary permits, and the implementation phase, passed away in a tragic accident in June 2025. We respectfully commemorate the late Director, Mehmet Cabir Alper, and our academic colleagues Aliye Yılmaz and M. Serdar Akgönül, as well as two other officers who lost their lives in the same accident.

² Asst. Prof. Dr., Batman University, Faculty of Science and Literature, mersed.tokat@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-3958-6144>

GİRİŞ

Sanat tarihinin önemli bir çalışma alanı olan mezar taşları, özellikle Anadolu sathında bir uçtan bir uca oldukça farklı tiplerdeki örneklerin yanı sıra ortak bir kültürün nüveleri olacak bir birlikteliği de ortaya koyan özelliklere sahiptir. Genel olarak ölen kişinin bilgileriyle kendisi için yaratıcıdan isteklerde bulunan yazılar ve birtakım süsleme unsurları içeren ve mezarların baş ve ayak kısımlarına konumlandırılan ve şahide olarak adlandırılan taşlar, malzeme ve üslup özellikleri göz önüne alınarak tarihlendirmeler yapabilmeyi, döneme ait önemli olaylar ve toplumsal durum başta olmak üzere geniş bir alanda bilgi edinmeyi sağlamaktadır. Selçuklu döneminden başlayarak Osmanlı'nın sonlarına kadar tarihi nitelikteki birçok mezar taşı ve sanduka günümüze ulaşmıştır.

Bir mezarlık içerisinde ya da dini mimari örnekleri olan cami, medrese ve türbe gibi yapıların etrafında oluşturulan hazirelerde bulunabilen mezar taşlarının zaman içerisinde sahipsiz kalması, doğal veya beşerî tahribata uğraması gibi sebeplerle yok oldukları bilinmektedir. Mezarlık alanlarının zamanla ortadan kalkmasıyla arazide atıl durumda kalan veya çeşitli sebeplerle taşınması gereken yerleşim yerlerinin içerisindeki birçok yapı gibi bu mezar taşlarının da yer değiştirdiği söylenebilir. Konumuz dahilinde inceleyeceğimiz mezar taşları, Mardin'in Dargeçit İlçesi İlısu Köyü sınırları içerisinde bulunan İlısu Barajı Havzasında, su altında kalan Batman'ın Hasankeyf İlçesi ile Siirt'in Eruh İlçesi'ne bağlı Ufaca Köyü'nden Batman Müzesine taşınmış eserlerdir. Müzede muhafaza edilen ve toplamda 11 adet olan bu mezar taşları Sanat Tarihi disiplini içerisinde eserlerin, form, bezeme ve kitabe içeriklerinin karşılaştırmalı olarak incelenmesiyle ele alınacaktır.

Hasankeyf ilçe merkezinin büyük bir kısmı su altında kaldığından buradaki belli başlı anıtsal yapıların yanı sıra bazı mezar taşları da çeşitli yerlere taşınmıştır. Önemli bir kısmı yeniden işlevlendirilen mezarlık alanlarında olmak üzere Hasankeyf Müzesine de taşınan bu mezar taşlarından küçük bir kısmı Batman Müzesi'ne aktarılmıştır. Yine baraj havzası içerisinde bulunan Siirt'in Eruh İlçesi'ne bağlı Ufaca Köyü'nün iki km batısındaki türbe ve mescit kompleksinin haziresindeki bir grup mezar taşı da Batman Müzesi'ne taşınmıştır.

Mezar taşlarının tipolojik özelliklerinin yanı sıra kitabe içerikleri ve tarihlemeleri konusunda çıkarımlar yapmayı amaçlayan bu çalışmanın bir diğer önemli kazanımı söz konusu eserlerin çevre yerleşimlerde bulunan mezar taşlarıyla olan benzerliklerini ve onlardan ayrılan yönlerini ortaya koymasındadır. Müzelerin teşhir edilen eserleri içerisinde önemli bir yer tutan taş eserler içerisinde değerlendirilebilecek olan bu mezar taşlarının sergilenme aşamalarıyla ilgili önerileri de içerecek çalışmaya geçmeden önce Batman Müzesi ve barındırdığı eserlerle ilgili kısa bir giriş yapmak faydalı olacaktır.

27148 sayılı Resmî Gazete'de yayınlanan 2009/14663 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile kurulan ve 12.03.2010'dan itibaren faaliyet gösteren Batman Müzesi, Batman Kültür Merkezi içerisinde konumlanan ve girişi ayrı iki kattan oluşan 1500 m²'lik bir alana yayılmaktadır. Bölgedeki önemli turizm merkezlerinden biri olan müze, Paleolitik'ten Orta Çağ'a uzanan geniş bir tarih aralığındaki eserleriyle öne çıkmaktadır. İlısu 1, İlısu 2 ve Hasankeyf salonları olmak üzere üç bölümden oluşan müzede 500'den fazla eser sergilenmektedir. İlısu Baraj suları altında kalan Batman ve Siirt'teki kazı alanlarına ait eserlere ev sahipliği yapan müzede önemli eserler arasında Başur Höyük Kazısı'nda ortaya çıkarılan oyun taşları ile tunç mezar hedyeleri, Gusir Höyük'ten Dikili Taş ve Hasankeyf'ten Tanrı Bes heykeliği bulunmaktadır. Yine Pers, Roma, Bizans ve Osmanlı dönemlerine ait sikkeler de önemli buluntu grubunu oluşturmaktadır (Kültür ve Turizm Bakanlığı; Arı, 2025, s.11).

Batman Müzesi'nde yer alan Müze Park Türkiye müzeciliğinde bir ilktir. Ziyaretçilerin tarihi yaşam alanlarını ilk elden tecrübe etmelerini sağlayan Gre Amer ve Gusir Höyük evleri ile Hasankeyf Artuklu Kapısı ile geçilen Hasankeyf Seksiyonu müze bahçesindeki alanda ziyarete açılmıştır. Yine Başur, Gre Amer ve Kuriki Höyük'teki ölü gömme kültürü hakkında bilgi edinilebilen mezar replikasyonları; Başur Höyük oyun taşları ile Hasankeyf'in Orta Çağ köy evlerine ait canlandırmalar Müze Park'ın öne çıkan özellikleri arasında sayılabilir. Müze Park içerisinde oluşturulan arkeolojik kazı alanları ilk ve orta öğretim öğrencilerine tarih bilinci ve arkeoloji bilimini tanıtmak üzere işlevlendirilen önemli uygulamalardır. Alanında uzman arkeologlar eşliğinde yapılan anlatımlarla arkeoloji bilimi ve kazı çalışmaları öğrencilere aktarılmaktadır (Kültür ve Turizm Bakanlığı; Arı, 2025, s.12).

BATMAN MÜZESİNDEN BİR GRUP OSMANLI DÖNEMİ MEZAR TAŞI

Batman Müzesi deposunda ve bir kısmı da müze bahçesindeki Müze Park alanında sergilenen mezar taşlarının bilgilerini ve Sanat Tarihi disiplini içerisinde tanımlamalarını ele alan bu bölümde katalog düzeni tercih edilmiştir. Müze deposunda bulunan ve Siirt'in Eruh İlçesine bağlı Ufaca Köyü'nün 2 km batısında konumlanarak halk arasında Şeyh Abdullah Ömer'e ait olduğuna inanılan türbenin haziresindeki mezar taşları 6 bölümde ele alınmıştır. Türbenin İlısu Barajı Havzasında kalması sebebiyle belirlenen alana taşınmasına karar verilmiş ve buradaki bir kısım mezar taşı ise Batman Müzesine getirilmiştir. Bu mezar taşlarından bir kısmı aynı mezarın baş ve ayak şahideleri olarak değerlendirilse de ayrı ayrı ele alınmıştır. Bunun sebebi ise hem mezar taşlarının herhangi bir kitabe içermemesi hem de benzer özellikler göstermesinin yanı sıra çalışmanın temel kurgusunun mezarlardan ziyade tekil olarak mezar taşlarını ele almasıdır. Mezar taşlarının bir kısmında tarih ibaresi bulunsa da genel olarak

tarihsiz olduklarından aşağıdaki sıralama değerlendirmede sunulacak olan tarihlemeye dayanarak kronolojik bir anlayışla sıralanmıştır.

Siirt-Eruh, Ufaca Köyü'nden Gelenler

Katalog 1

Fot. ve Çiz. No.	Fot. 1 – Çiz. 1	İnceleme Tarihi: 02.05.2025			
Bulunduğu Yer	Batman Müzesi Deposu	Ölçüler:	Boy	En	Kalınlık
Tarih	Tarihsiz	Şahide	113	37	10 cm
Metfunun Adı	İsimsiz	Malzeme	Kalker		
<p>Tanım: Batman Müzesi deposunda yer alan ilk iki mezar taşı aynı mezarın baş ve ayak şahideleri niteliğindedir. İlki, dikdörtgen formlu iki parça halinde günümüze ulaşmıştır. Yuvarlak kemerli bir alınlık kısmına sahip olan dikdörtgen formlu şahidenin tepesinde bir çıkıntıya sahip olduğu görülmektedir. Taşın toprağa dikilen alt kısmı dışarıda kalan kısımlara göre işlenmemiş vaziyettedir. Dışta kalan kısımda ise ön yüzde kenarları dolanan zikzak çizgilerden oluşturulmuş geometrik desen yer almaktadır. Zikzakların çevrelediği orta kesimde ise diyagonal bir çizgi bulursa da bunun mahiyetini anlamak mümkün değildir. Bu haliyle tamamlanmamış bir desen görüntüsü vermektedir. Şahidenin arka yüzünde herhangi bir süsleme ya da yazı bulunmamaktadır.</p>					

Katalog 2

Fot. ve Çiz. No.	Fot. 2, 3 – Çiz. 2	İnceleme Tarihi: 02.05.2025			
Bulunduğu Yer	Batman Müzesi Deposu	Ölçüler:	Boy	En	Kalınlık
Tarih	Tarihsiz	Şahide	110	37	10 cm
Metfunun Adı	İsimsiz	Malzeme	Kalker		
<p>Tanım: 1 no'lu mezar taşıyla aynı mezarın parçası olduğu düşünülen mezar taşı, ilkiyle biçim açısından aynı özellikler göstermektedir. Dikdörtgen formlu bir gövde ve yarım daire formlu bir tepelikten oluşan şahidenin tepe noktasında bir çıkıntıya sahip olduğu görülmektedir. Şahidenin alt kısmı toprağa dikildiğinden işlenmemiştir. Şahidenin ön yüzünde ilk mezar taşında olduğu gibi kenarları dolanan zikzaklı geometrik süsleme kompozisyonu yer almaktadır. Arka yüzde ise kısmen kırık bir madalyonun kabartma olarak işlendiği görülmektedir. Burada da ön yüzde herhangi bir yazı bulunmaması ve etrafının geometrik desenlerle süslü olması şahidenin tamamlanmamış olduğu izlenimi uyandırmaktadır.</p>					

Katalog 3

Fot. ve Çiz. No:	Fot. 4, 5 – Çiz. 3	İnceleme Tarihi: 02.05.2025			
Bulunduğu Yer:	Batman Müzesi Deposu	Ölçüler:	Boy	En	Kalınlık
Tarih:	Tarihsiz	Şahide	70	37,5	10 cm
Metfunun Adı	İsimsiz	Malzeme	Kalker		
<p>Tanım: Alt kısmının kırık olduğu görülen mezar taşı dikdörtgen formlu bir gövdeye sahiptir. Gövdenin üst kısmında omuz detayı verilerek yukarı doğru daralan bir alınlık ve alınlığın üstünde de bir başlık konumlandırılmıştır. Başlığın gövdeden ayrıldığı ve kısmen kırık olduğu anlaşılmaktadır. Başlığın ön yüzünde yukarıdan aşağıya doğru yayılan bir ışın demeti şeklinde kazıma tekniğinde işlenmiş çizgiler yer almaktadır. Şahidenin ön yüzünde dört satırlık bir kitabe bulunmaktadır. Omuz detayının yanlarında bitkisel birer motif ile oluşturulmuş serlevhada “el-Fatiha” yazısı, bunun altında da üç satırlık kitabesi hakkedilmiştir. Kabartma tekniğindeki kitabe sülüs yazı tipine sahiptir. Alt kısmı kırık olduğundan kitabenin devam ettiği düşünülmektedir. Şahidenin arka yüzünde ise bir kuşak ve kuşağın içerisinde hançer motifi kazıma tekniğiyle işlenmiştir.</p>					

Kitabe

El-Fatiha	El-Fatiha	الفاتحه
Haza'd-dunya gurur	Bu dünya kibir dünyası	هذه الدنيا غرور
Malena fiha surur	Biz ondan zevk almayız	مالنا فيها سرور
Ahire'd-dunya kubur	Dünyanın sonu kabir	اخر الدنيا قبور

Katalog 4

Fot. ve Çiz. No:	Fot. 6, 7 – Çiz. 4	İnceleme Tarihi: 02.05.2025			
Bulunduğu Yer:	Batman Müzesi Deposu	Ölçüler:	Boy	En	Kalınlık
Tarih:	12xx/1786-1882	Şahide	126	40	10 cm
Metfunun Adı	Okunamadı	Malzeme	Kalker		

Tanım: İki parça halindeki mezar taşı dikdörtgen formlu bir gövdeye sahiptir. Gövdenin üst kısmında omuz detayı verilerek tepedeki başlık kısmına geçilmektedir. Kısmen kırık olan başlığın herhangi bir ayırt edici unsuru bulunmamaktadır. Şahidenin toprağa oturan kısmındaki çıkıntı bunun başka bir taş kaideye oturduğunu düşündürmektedir. Ancak taşındığı yerden de mezarın bozulmuş olması sebebiyle asli özelliğini bilmek zordur. Yine de pehle taşlı ya da sandukalı bir mezara ait olabileceği değerlendirilmektedir. Şahidenin ön yüzünde oldukça silik haldeki kitabesi bulunmaktadır. En alttaki tarih ibaresiyle birlikte toplam beş satırlık kitabe büyük oranda tahrip olmuştur. Tarih ibaresinin de ilk iki rakamı okunurken sondaki iki rakamı silinmiştir. Bu sebeple hicri 1200 sonrasına ait olduğu anlaşılmaktadır. Şahidenin arka yüzünde ise 3 no'lu mezar taşında da bulunan bir kuşağın içindeki hançer motifi işlenmiştir.

Katalog 5

Fot. ve Çiz. No:	Fot. 8 – Çiz. 5	İnceleme Tarihi: 02.05.2025			
Bulunduğu Yer:	Batman Müzesi Deposu	Ölçüler:	Boy	En	Kalınlık
Tarih:	Tarihsiz	Şahide	73	39	11 cm
Metfunun Adı	Abdulmecid b. Mehemed	Malzeme	Kalker		
Tanım: Dikdörtgen formlu bir gövde ve yarım daire formlu bir alınlıktan oluşan mezar taşının büyük oranda tahrip olduğu ve alt kısmının kırıldığı görülmektedir. Ön yüzünde dört satırlık bir kitabesi bulunan mezar taşının doğal ve beşerî tahribata uğradığı anlaşılmaktadır. Arka yüzünde herhangi bir süsleme ya da yazı bulunmayan mezar taşının ön yüzdeki kitabesi sülüs karakterli yazı tipinde kabartma şeklinde işlenmiştir.					

Kitabe

Haza -----	Bu -----	هذ -----
el-mağfur el-mebrur	Affedilen, Beğenilen	المغفور المبرور
el-meşkur Abdulmecid	Şükreden, Abdulmecid	المشكور عبدالمجد
bin Mehemed Ağa--- si	Muhammed Ağa oğlu ---	بن محمد اغا ---سي

Katalog 6

Fot. ve Çiz. No:	Fot. 9 – Çiz. 6	İnceleme Tarihi: 02.05.2025			
Bulunduğu Yer:	Batman Müzesi Deposu	Ölçüler:	Boy:	En:	Kal.-Yük.
Tarih:	1308/1890-91	Şahide	44	40	10 cm
Metfunun Adı	İsimsiz	Malzeme	Kalker		
Tanım: Batman Müzesi deposunda bulunan son mezar taşı üst kısmı kırık vaziyetteki dikdörtgen formlu bir özelliğe sahiptir. Alt kısmında bulunan çıkıntı bunun bir kaideye oturtulduğunu düşündürse de kesin bir kanıya varmak mümkün değildir. Tarih ibaresinden 1890-91 yıllarına ait olduğu anlaşılan mezar taşının arka yüzünde de herhangi bir süsleme ya da yazı unsuru bulunmamaktadır.					

Batman-Hasankeyf'ten Gelenler

Katalog 7

Fot. ve Çiz. No.	Fot. 10, 11 – Çiz. 7	İnceleme Tarihi: 02.05.2025			
Bulunduğu Yer	Batman Müzesi Bahçesi	Ölçüler:	Boy:	En:	Kal.-Yük.
Tarih	907 Zilhicce/1502 Haziran	Şahide	112	31	15 cm
Metfunun Adı	İsimsiz	Malzeme	Kalker		
Tanım: Batman Müzesi'nin bahçe kısmında yer alan mezar taşlarından ikisi Gre Amer Evi olarak adlandırılan kısımda yer almaktadır. Bunlardan ilki dikdörtgen formlu bir gövde ve sivri kemer alınlıklı üst kısımdan oluşmaktadır. Alınlık kısmı dilimlenmiş bir özellik gösteren mezar taşının arka yüzünde ve alınlıkta rumi ve palmetlerden oluşturulan bitkisel motif kompozisyonları yer almaktadır. Dikdörtgen formlu gövde üzerinde alçak kabartma tekniğinde işlenmiş sülüs hatlı dört satırlık kitabe bulunmaktadır. İstifli sülüs karakterdeki kitabede medfunun kimliğine dair bir bilgi bulunmasa da tarih ibaresinin işlendiği ve mezarda yatan zat için dua edildiği görülmektedir.					

Kitabe

İntikal ila rahmetullahi teala	Allah Teala'nın rahmetine	انتقل الي رحمت الله تعالى
ve ğufrane ve kerime fi hicceti	Affediciliği ve büyüklüğüne hicce	وغفرانه وكرمه في حجة
Seb'ate ve tis'amie teğammiduhu	dokuz yüz yedi yılında intikal etti, Allah Teala	سبعه وتسعمائة تغمة
Allahu Teala birahmetihi	rahmetiyle ödüllendirsin	الله تعالى برحمته

Katalog 8

Fot. ve Çiz. No:	Fot. 12, 13 – Çiz. 8	İnceleme Tarihi: 02.05.2025			
Bulunduğu Yer:	Batman Müzesi Bahçesi	Ölçüler:	Boy:	En:	Kal.-Yük.
Tarih:	1280/1863-64	Şahide	122	32,5	15 cm
Metfunun Adı	İsa ibn Bedir	Malzeme	Kalker		
Tanım: Batman Müzesi Bahçesindeki Gre Amer Evi'nde bulunan ikinci şahide bir öncekiyle aynı özelliklere sahip dikdörtgen formlu bir gövde ve dilimli tepelikten oluşmaktadır. Ancak üzerindeki kitabeden daha geç bir döneme ait olduğu anlaşılmaktadır. Dört satırlık sülüs hatlı kitabesi kabartma tekniğinde işlenen mezar taşının arka yüzünde yine rumi ve palmetlerden oluşan bitkisel motif kompozisyonu içermektedir. Şahidenin arka yüzünde bulunan rumi ve palmetlerden oluşan bu bitkisel süsleme kompozisyonu yan yüzlerde de tekrarlanmıştır.					

Kitabe

‘İsa ibn Bedir	Bedir oğlu İsa	عسى ابن بدر
Allahumme adzketi bird	Allahım ona affının serinliği	اللهم انقه برد
afvek ve halavet rahmetike	ve rahmetinin tatlılığını tattır	عفوك وحلاوة رحمتك
Fi sene 1280	1863-64 senesinde	في سنة ١٢٨٠

Katalog 9

Fot. ve Çiz. No:	Fot. 14 – Çiz. 9	İnceleme Tarihi: 02.05.2025			
Bulunduğu Yer:	Batman Müzesi Bahçesi	Ölçüler:	Boy	En	Yükseklik
Tarih:	Tarihsiz	Sanduka	80	25	15 cm
Metfunun Adı	İsimsiz	Malzeme	Kalker		

Tanım: Batman Müzesi bahçesinde, Hasankeyf seksiyonunda bulunan üç mezar taşından biri olan ve diğer mezar taşlarından ayrılan sanduka şeklindeki mezar taşı dikdörtgen formlu bir gövdeden oluşmaktadır. İki kademeli bir biçimleniş gösteren sandukanın alt kısmının yanlarda palmetlerden oluşan bitkisel süsleme kompozisyonu içerdiği anlaşılmaktadır. Bunun üstündeki pahlanarak oluşturulan yüzeyde kabartma tekniğinde işlenmiş sülüs hatlı dua kitabesi bulunmaktadır. Sandukanın üst yüzeyinde ise üzerlik, kemer içerisinde hançer ve lale biçimli bir şamdan motifi işlenmiştir. Sandukanın bir kenarında kare şeklinde üç delik burada bulunması muhtemel şahideye işaret etmektedir.

Kitabe

Ya 'abiren kabri kuff 'ala kabri şeva	Ey kabrimin yanından geçen, kabrimin başında dur biraz	يا عابرا قبري كف على قبري شوى
Ve etlave el-Kur'an 'indi rahmete tenzile 'ala	Ve yanımda Kur'an oku ki üzerime rahmet yağsın	واتلو القران عندي رحمة تنزل علي

Katalog 10

Fot. ve Çiz. No:	Fot. 15-17 – Çiz. 10	İnceleme Tarihi:	02.05.2025		
Bulunduğu Yer:	Batman Müzesi Bahçesi	Ölçüler:	Boy:	En:	Kal.-Yük.
Tarih:	1280/1863-64	Şahide	81	32	11,5 cm
Metfunun Adı	El-Hac Mustafa	Malzeme	Kalker		
<p>Tanım: Müze bahçesindeki Hasankeyf seksiyonunda konumlanan diğer iki mezar taşı bir mezar oluşturacak şekilde düzenlenmiş iki şahideden oluşmaktadır. Bunlardan ilki dikdörtgen formlu bir gövde ve dilimli kemer tepeliğe sahiptir. Yan yüzlerinde rumi ve palmetlerden oluşan süsleme kompozisyonları barındıran ve dört satırlık kitabesi bulunan mezar taşının arka yüzünde herhangi bir süsleme ya da yazı unsuru bulunmamaktadır. Şahidenin dilimli alınlığı Gre Amer Evi'ndeki diğer mezar taşlarıyla benzer özellikler gösteren dilimli bir tepeliğe sahiptir.</p>					

Kitabe

El-Hac Mustafa	El-Hac Mustafa	الحاج مصطفى
ellezi ma tahniye fi dunyate Allahumme	Bu dünyada eğilmeyeni Allahım	الذي ما تهني في دنياه اللهم
hinyete fi ahiretihi Âmin	Ahirette mutlu kıl, Âmin.	هنيه في اخرته امين
1288	1871-72	١٢٨٨

Katalog 11

Fot. ve Çiz. No.	Fot. 18-21 – Çiz. 11	İnceleme Tarihi: 02.05.2025			
Bulunduğu Yer	Batman Müzesi Bahçesi	Ölçüler:	Boy:	En:	Kal.-Yük.
Tarih	Tarihsiz	Şahide	80	31	14,5 cm
Metfunun Adı	Osman ibn Ahmed	Malzeme	Kalker		
Tanım: Müze bahçesindeki Hasankeyf seksiyonunda bulunan son mezar taşı bir öncekiyle bir mezar oluşturacak şekilde düzenlenmiştir. Dikdörtgen formlu bir gövdeden oluşan şahidenin tepelik kısmı dilimli kemer formunda düzenlenmiş ve bitkisel rumi ve palmet kompozisyonlarıyla süslenmiştir. Şahidenin ön yüzünde dört satırlık kitabenin bulunduğu. Görülmekte ancak en alt satırın büyük oranda toprak altında kaldığı anlaşılmaktadır. Şahidenin yan yüzlerinde de kitabedekine benzer sülüs hatlı yazı şeritleri bulunmaktadır. Şahidenin arka yüzü ise rumi ve palmetlerden oluşan girift bitkisel süsleme kompozisyonuyla süslenmiştir.					

Kitabe

Haza ravzatu'l-mağfur el-mebrur	Bu bahçe affedilen, beğenilen	هذه روضة المغفور المبرور
ez-Zarih ila rahmetullahi	Allah Teala'nın rahmetine layık	الذرح الي رحمة الله
Teala, el-Hac Osman İbn Ahmed	Ahmed oğlu Osman'ındır.	تعالی الحاج عثمان ابن احمد

Yan Yüzler

Kad kane sahibi haze'l-kabri cuhdete	Bu kabrin sahibi yalnız biriydi (?)	قد كان صاحب هذا القبر جوهدة
Saimet 'anha el-bari-i z'ül-lutfek	Lütf sahibi Yaraticının orucunu tutardı	صائمة عنها الباري ذا لطفك

DEĞERLENDİRME

Batman Müzesi'nde bulunan yukarıdaki 11 adet mezar taşı, taşındıkları Eruh ve Hasankeyf ilçelerindeki örneklerle olan ilişkileri bağlamında değerlendirilerek Anadolu mezar taşı kültürü içerisindeki yerleri tartışılacaktır. İlk olarak mezar taşlarından beşinde tarih ibaresi bulunurken kalan altısında tarih ibaresinin bulunmadığını söylemek gerekir. Bunların tarihlendirilmesi de diğer mezar taşları ile bölgede ve Anadolu coğrafyasında görülen örneklerle karşılaştırılması yoluyla yapılacaktır. Tarih ibaresi barındıranlardan en erken tarihli Hasankeyf'ten taşınarak müzeye getirilen 7 nolu örnektir. 907 yılı (zil)hicce ayına ait olduğunu belirten kitabesinde mezarda yatanın kimliğine dair bir bilgi bulunmamaktadır. Miladi 1502 yılının haziran-temmuz aylarına denk gelen söz konusu tarih bölgenin Safevi güçleri tarafından kontrol altına alınmaya başlandığı tarihlere denk gelmektedir. Geriye kalan tarihli dört mezar taşından üçü hicri 1200'lü tarihleri barındırırken biri 1308 tarihini içermektedir. 4 nolu mezar taşı üzerinde 12xx tarihi bulunmakta; son iki rakam okunamamaktadır. 8 nolu mezar taşı 1280/1863-64, 10 nolu mezar taşı ise 1288h./m.1871-72 tarihlerini barındırmaktadır. Bunların dışında kalan altı mezar taşında herhangi bir tarih ibaresi bulunmamaktadır.

Biri hariç Osmanlı'nın son dönemlerine denk gelen bir döneme ait olan mezar taşları gerek Hasankeyf ve Eruh'ta gerekse bunların çevresindeki yerleşimlerde oldukça yayılmış bir ortak kültür özelliği göstermektedir. Öncelikli

mezarların baş ve ayak kısımlarına birer şahide dikilmesi anlayışı en çok karşılaşılan düzenlemedir (Bozkurt, 2004, s. 519). Şahideli mezarları genel olarak dört tip altında incelemekteyiz. Doğrudan toprağa dikilen şahideli mezarlar, pehle taşlı mezarlar ve sandukalı mezarlar bu tipleri oluşturmaktadır. Elimizdeki örnekler ait oldukları yerlerden taşınmış oldukları için bunların mezar niteliğini tespit etmek zordur. 9 nolu mezar taşı olan sandukanın bir kenarında bulunan deliklerden bir şahideye sahip olabileceği değerlendirilse de kesin bir kanıya varmak mümkün değildir. Bunun gibi Hasankeyf'ten taşınan diğer örneklerin doğrudan toprağa dikilen birer mezarın kalıntıları olabilecekları düşünülse de pehle taşlarıyla işlevlendirilmiş olmaları daha olasıdır. Nitekim Hasankeyf mezar taşlarında sıkça karşılaşılan bu düzenleme özellikle nitelikli mezarların vazgeçilmez bir unsuru gibidir (Balta, 2017, s. 329-334). Pehle taşlarının orta noktada çıkıntı yapan tipleri de Hasankeyf ve Güroymak gibi şehirlerde 16. yüzyıldan itibaren görülen bir uygulamadır (Şen ve Özcan, 2019). Ancak yukarıda da değinildiği gibi bu eserlerin taşınmış olması asıl mezarların niteliğini tespit etmeyi engellemektedir.

Eruh'un Ufaca Köyü yakınındaki türbeden taşınan katalogdaki ilk altı taş da bazı özellikleri itibarıyla mezar tiplerini anlamamızı kolaylaştırmaktadır. İlk etapta, 1 ve 2 nolu mezar taşlarının aynı mezarın baş ve ayak şahideleri olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Boyut ve form özellikleri ile ön yüzlerindeki süsleme karakterinin aynı olması bunların aynı mezara ait olduğunu düşündürmektedir. İkisinin de doğrudan toprağa dikildiğini gösteren en önemli özellikleri şahidelerin alt kısımlarının işlenmemiş olmasıdır. Şahidelerden birinin arka yüzünde bulunan dairesel kabartmanın ise bölgede çokça karşılaşılan asker mezar taşlarındaki kalkan motifini ya da güneşi simgelediği söylenebilir. 3 ve 5 nolu mezar taşlarının alt kısımlarının kırık olması mezar niteliğini anlamayı engellemektedir. Ancak 4 ve 6 nolu olanlar kırık olsalar bile alt kısımlarının sağlam olması ve dikdörtgen bir çıkıntıya sahip olmaları, başka bir taşın içerisine oturtulduklarını; dolayısıyla doğrudan toprağa dikilen mezar tipinde olmadıklarını düşündürmektedir. Bunlar pehle taşlı mezar tipinde olabilecekları gibi sandukalı mezarların iki ucundaki şahidler niteliğinde de olabilir.

Konumuz dahilindeki örnekler farklı yerleşim yerlerinden getirildiklerinden ötürü birtakım farklılıklar barındırmaktadır. 9 nolu sandukayı saymazsak geriye kalan on şahideden Hasankeyf'ten getirilen dördünün form itibarıyla aynı özelliklere sahip oldukları görülmektedir. Dikdörtgen formlu gövde, sivri kemer formundaki dilimli tepelik ve kartuşlarla birbirinden ayrılan celi sülüs hatlı kitabelerin yanı sıra 7 ve 11 nolu şahidelerin arka, 8 nolu şahidenin yan yüzlerinde bulunan rumi-palmet süslemeler ile 11 nolu taşın yan yüzlerindeki Arapça kitabeler Eruh örneklerinde bulunmaz.

Eruh örneklerinin yine dikdörtgen birer gövdeye sahip olmalarına karşın tepelik kısımlarında herhangi bir dilimlenme bulunmayan yuvarlak kemer formuna sahip oldukları görülmektedir. Katalogdaki ilk iki örneğin yuvarlak kemerli alınlıkları dikdörtgen birer çıkıntıyla sonlanırken 3 ve 4 nolu örnekler birer başlığa sahip omuz ve boyun detaylarıyla işlenmiş dikdörtgen formlu gövde düzenlemesi göstermektedir. 5 nolu örnekte ise yine dikdörtgen formlu gövde biçimlenişi bulunmasına rağmen alınlık kısmının kesin olarak bir kemer formu barındırmadan yuvarlatılmış bir forma sahip olduğu anlaşılmaktadır. Bu tür şahidelere bölgedeki birçok yerleşimde rastlandığı gibi özellikle Palu ve Erzincan yöresinde sıkça karşılaşılmaktadır (Tokat, 2018; Şen, Başaran ve Sarp, 2025, s. 611). Kitabelerin, her ne kadar 4 ve 5 nolu örnekler büyük oranda tahrip olsalar da kabartma tekniğinde işlenmiş celi sülüs hatlı oldukları görülmektedir.

Hasankeyf örneklerindeki sivri kemerli dilimli tepeliğe karşın Eruh örneklerindeki yarım daire form ve omuz-boyun-başlık düzenlemeleri temel farklılıklar olarak karşımızda çıkmaktadır. Öte yandan gövdelerin dikdörtgen bir forma sahip olması en önemli benzerliktir. Burada şahidelerin kalınlıklarına değinmek gerekir. Eruh örneklerinin 10-11 cm kalınlığına karşın Hasankeyf örnekleri 14,5-15 cm kalınlığa sahiptir. Yalnız 10 nolu şahide 11,5 cm kalınlığıyla Hasankeyf örnekleri içerisinde farklılık arz etmektedir. Şahidelerin kalınlığı dikkate alındığında yerel bir biçimlenişin olduğu söylenebilir. Hasankeyf'teki örneklerin Eruh örneklerinden yarı oranında daha kalın tutulması bunların yan yüzlerinde işleme yapmak amacıyla daha geniş bir alan sağlamakta; bu sayede 7, 10 ve 11 nolu örneklerde olduğu gibi yan yüzlere bitkisel süslemeler ve sülüs hatlı kitabeler işlenebilmektedir. Öte yandan şahidelerin genişlikleri yönünden tam tersi bir durum söz konusudur. Eruh örneklerinde 37-40 cm genişliklere karşın Hasankeyf örneklerinin 31-32,5 cm aralığında olduğu görülmektedir.

Şahidelerin boyları hakkındaki çıkarımda 3, 5 ve 6 nolu kırık şahideler ile 9 nolu sanduka göz ardı edilmek zorundadır. Burada Eruh ve Hasankeyf örneklerinin birbirine yakın yüksekliklere sahip oldukları anlaşılmaktadır. 10 ve 11 nolu örnekler toprağa dikilmiş olsalar da formları itibarıyla 7 ve 8 nolu ile benzerliğinden dolayı aynı yüksekliğe sahip olmalıdır. 110-120 cm arasında ölçüye sahip Hasankeyf örneklerine karşın Eruh örnekleri de 110-126 cm aralığında yüksekliklere sahiptir. Bunların toprağa dikilmiş oldukları göz önüne alındığında toprak üstüne kalan kısımlarının daha kısa olduğu söylenebilir. Kırık olan taşların Eruh örnekleri içerisinde bulunması ve bunların genişliklerinin de sağlam örneklerle aynı olması yüksekliklerinin birbirine yakın olduğunu düşündürmektedir.

Mezar taşları üzerindeki süsleme unsurları ile yazı tipi ve yazıların içeriği hakkında değerlendirmelerde bulunmak gerekirse öncelikle üzerinde herhangi bir yazı ve tarih ibaresi bulunmayan 1 ve 2 nolu şahidelere değinilmelidir.

Ön yüzlerinde gövdenin ve alınlığın kenarını dolanan zikzak motifli süsleme kompozisyonu diğer örneklerden farklılık arz etmektedir. Zikzaklar ve bunları sınırlandıran kazıma çizgilerin bir bütün olarak bordür niteliğinde gövdenin kenarlarına işlendiği ve bordürün de gövde ve alınlığın kalan kısımlarında işlenecek unsurları bir çerçeve niteliğinde kuşattığı görüntüsü vermektedir. Ne var ki her iki taşta da gövdenin bu kısımlarının boş bırakıldığı görülmektedir. Sadece ilk taşın ön yüzünde kazıma olarak işlenmiş diyagonal bir çizgi bulunmaktadır. İkinci taşın arka yüzünde de kabartma şeklindeki dairesel motif yer almaktadır. Buradan da mezar taşının yazı ve süsleme unsurlarının işlenemediği sonucuna varılmaktadır. Bunun çeşitli sebepleri olabileceği değerlendirilse de kesin bir yargıya varmak olanaklı değildir. İlk taştaki diyagonal çizgi kılıç, kama veya hançer gibi bir askeri eşya bezemesinin işlenmek istendiğini ancak bunun tamamlanmadığını düşündürmektedir. Nitekim ikinci taşın arkasındaki dairesel motifin bu tip askeri eşya bezemesi içeren mezar taşlarında bulunan kalkan motifine benzerliği bu düşünceyi desteklemektedir. Genç veya asker kökenli kişilere ait mezarlarda kahramanlığı ve yiğitliği göstermeye yönelik olarak bu figürlerin aynı amaçla işlendiğini söylemek yanlış olmayacaktır (Tokat ve Çalış, 2016, s. 228). İlk iki şahidenin tepe noktasında bulunan çıkıntılarla ilgili olarak da bazı çıkarımlarda bulunulabilir. Bunların özellikle Palu (Tokat, 2018) ve çevresindeki mezar taşlarıyla Diyarbakır (Haspolat, 2014), Erzincan (Şen, Başaran ve Sarp, 2025, s. 608), Mardin (Bodakçı, 2017) ve Bitlis'te (Pektaş, 2001) çokça üretildiği görülmektedir. Palu'daki örneklerde tek ve çift çıkıntılı tepe noktalarının erkek ve kadın mezar taşları arasında bir ayrıma işaret ettiği düşünülse de (Tokat, 2018, s. 113) Diyarbakır, Erzincan, Mardin ve Bitlis örneklerinde de bulunan bu düzenlemenin kesin olarak bu tip bir ayrıma işaret ettiğini söylemek zordur. Ancak konumuz dahilindeki örnekte tek çıkıntı bulunması ve bunun üzerindeki işaretlerin de askeri eşyaları çağrıştırmaları erkek mezar taşı olduğu düşüncesini desteklemektedir.

3 ve 4 nolu örnekler benzer biçimlenişe sahip olmalarıyla öne çıkmaktadır. İkisinin de tepe noktasında bir başlığı bulunan dikdörtgen gövdeye sahip oldukları; ön yüzlerinde kartuşlarla birbirinden ayrılan sülüs hatlı kitabeler, arka yüzlerinde ise kuşak içerisinde hançer motifleriyle işlendikleri görülmektedir. 3 nolu mezar taşının alt kısmı kırık olduğundan toplamda kaç satırdan oluştuğu ve tarihi hakkında kesin bir kana verilememektedir. Ancak 4 nolu mezar taşının kartuşlarla birbirinden ayrılan dört eşit satırı ile alttaki tarih ibaresinin olduğu küçük satır 3 nolu mezar taşında da benzer bir biçimlenişin bulunduğunu düşündürmektedir. 3 nolu mezar taşında, 4 nolu taştan farklı olarak gövdenin yukarıya doğru kıvrılan ve omuz detayının bulunduğu bölümde diğer üç satırdan daha küçük bir "Fatiha Satırı" bulunmaktadır. Bu Fatiha satırının altında kartuşlarla birbirinden ayrılan üç eşit satır konumlanmıştır. Dördüncü ve muhtemelen tarih ibaresinin bulunduğu en alttaki beşinci satır ortadan kalkmış olmalıdır. 4 nolu şahidedeki yazıların büyük oranda tahrip olmaları sebebiyle okunamadıklarını söylemek gerekir. Ancak 3 nolu şahide üzerindeki yazılar oldukça okunaklı bir görünüş arz etmektedir. Sülüs hatlı ve Arapça yazılı üç satırlık kitabe kabartma tekniğinde işlenmiştir. En üstteki Fatiha satırının iki yanında birer rumi motifinin işlendiği görülmekte, yine şahidenin omuz kısmının cidarında üst kısma bakan kesimde apolet şeklinde birer palmet motifinin işlendiği anlaşılmaktadır. Bu özelliğiyle 4 nolu mezar taşından ayrılan şahidenin başlığı da ön kısmında yukarıdan aşağıya doğru yayılan bir düzende ışın demetiyle hareketlendirilmiştir.

Her iki şahidenin başlıkları birbirine benzese de nitelikleri hakkında kesin bir kana varmak olanaksızdır. Nitekim 3 nolu mezar taşındaki başlığın fes görüntüsüyle ön plana çıktığını söylemek mümkünse de 4 nolu mezar taşındaki başlık tam bir fes görüntüsü vermeyen daha yumuşak hatlara sahiptir. Ancak bu taşın öncekinden daha fazla tahribata uğramış olmasının keskin hatların ortadan kalkmasına sebep olduğu düşünülebilir. Dolayısıyla diğer özellikleri gibi başlığın da aynı olduğu değerlendirilmektedir. İkisi de birbirine yakın yüksekliklerdeki bu iki başlığın fes niteliğine sahip olduğu düşünülse de daha çok dini nitelik taşıyan bir serpuş olduğunu söylemek isabetli olacaktır. Bir fes olması halinde bunun Hamidî Fes olarak tabir edilen gruba dahil olması daha olasıdır (Güzel, 2016, s. 189-190). Nitekim fesin yüksekliği itibarıyla bu gruba daha yakın olduğu anlaşılmaktadır. Ancak Hamidî Fes'in aşağıya doğru genişleyen bir düzende olmasına karşın bizdeki örneklerin yukarıdan aşağıya doğru aynı genişlikte devam etmesi sebebiyle dini nitelikli serpuş olması mümkün görünmektedir. Benzer biçimleniş ve özellikle 3 nolu şahidenin serpuşundaki ışın demeti şeklinde tatbik edilen muhtemelen püskül düzenlemesinin kabartma stilde işlendiği başka bir başlık örneğine de Tillo mezar taşları içerisinde rastlanmaktadır (Boran vd., 2013, s. 133). Tillo'daki önemli dini figürlerden biri olan Sultan Memduh'un torunu Abdulhamid'in mezar taşındaki serpuşun konumuz dahilindeki serpuşla benzerliği bunların festen ziyade dini nitelikli olduklarını kanıtlamaktadır. Yine bu mezar taşının 1307/1889-90 tarihli olması bizim örneğimizin de yakın tarihlere yani 19. yüzyılın sonlarına ait olabileceğini düşündürmektedir.

Şahidelerin arka yüzlerine işlenen kuşak ve kuşak içerisindeki hançer motifleri bölgede sıkça kullanılmaktadır. Cizre (İnci, 2008, s. 255) başta olmak üzere Siirt, Eruh (Mutlu, 2006, s. 134, 135) ve Güroymak (Pektaş, 2001, s. 237) gibi merkezlerde karşımıza çıkan hançer motifinin, günlük yaşamda erkek kıyafetleri içerisinde bulunan kuşak içerisinde mezar taşlarına işlenmesi burada yatan kişinin bir erkek olduğunu ve günlük hayattan bir kesitin buraya aktarıldığını göstermektedir. 19. yüzyıla ait gravürlerle bazı fotoğraflarda da görülen bu kuşak ve kuşak içerisindeki hançer düzenlemesinin eskiden beri Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki insanlar tarafından tercih edildiği bilinmektedir (Tokat & Çalış, 2016, s. 226; Öztürker Demir, 2023, s. 261).

Günlük yaşamdan sahnelerin ve insan kıyafetleri ile aletlerin mezar taşlarına işlenmesi anlayışı çok eski dönemlerden beri uygulanmaktadır. Hakkâri ve çevresinde bulunan ve MÖ 2. bin yıla ait olduğu değerlendirilen stellerdeki balta, kama, hançer gibi aletler ile kemer vb. gibi kıyafet ve aksesuarlar bölgedeki anlayışın sürekliliğini gösteren en önemli kalıntılardır (Sevin, 2015). Yine 15. yüzyıldan itibaren Bitlis ve çevresinden başlayarak 20. yüzyıl sonlarına kadar Cizre (İnci, 2008), Tunceli (İğit, 2012), Besni (Demirel, 2008) ve Siirt (Mutlu, 2006) çevresindeki birçok mezarda günlük yaşamda kullanılan alet ve araç-gereçlerle kıyafetlerin mezar taşlarına işlendiği bilinmektedir. Osmanlı'nın son dönemlerinde kurulan ve Hamidiye Alayları olarak bilinen askeri örgütlenme içerisindeki kişilere ait mezar taşlarında da üniformalar ile çeşitli silahların işlendiği görülmektedir (Öztürker Demir, 2023). Dolayısıyla bölgesel bir üslup olarak askeri eşyaların yanı sıra günlük kıyafetlerin de mezar taşlarını şekillendiren unsurlar olarak tercih edildiği söylenebilir.

5 ve 6 nolu mezar taşlarının kısmen kırık oldukları görülmektedir. Bunların ön yüzünde kitabelerinin bulunduğu görüle de 6 nolu şahidenin sadece en alt satırı olan tarih bölümü bulunmaktadır. Bunun üstünde olması gereken dua veya kimlik bilgilerini içeren kısımlar ortadan kalkmıştır. 5 nolu mezar taşının yine diğer örneklerde olduğu gibi kartuşlarla birbirinden ayrılan dört satırdan oluştuğu, en alt satırın da ortadan kırıldığı görülmektedir. Bunun devamında bir satırın bulunduğu dair kesin bir kanıya varmak olanaksızdır. Ancak diğer örneklerdeki gibi en altta tarih ibaresi bulunan küçük bir satırın yer alması kuvvetli bir ihtimaldir. 5 nolu şahidedeki yazılar büyük oranda tahrip olsa da kabartma tekniğinde yapılmış sülüs hatlı bir özellik göstermektedir. 6 nolu şahidedeki yine kabartma olarak işlenen yazının sadece rakamlardan oluşması yazı tipine dair kesin bir kanıya varmayı engellemektedir.

Hasankeyf'ten getirilen sanduka dışındaki 4 adet şahideyi yazı ve süsleme özellikleri itibarıyla değerlendirecek olursak ilk olarak bunların dikdörtgen formlu gövde ve sivri kemer formlu dilimli alınlıklarıyla benzer özelliklerde olduğunu söylemek gerekmektedir. Şahidelerin ön yüzlerinde bulunan kitabeleri yönünden de bazı benzerlikler gösterdiği anlaşılmaktadır. Dört şahidenin de ön yüzlerine işlenen kabartma tekniğindeki kitabeleri kartuşlarla birbirinden ayrılan satırlar halinde oluşturulmuştur. 8 ve 10 nolu şahidelerde aynı kartuş içerisinde üst üste iki satır halinde işlenen sülüs hatlı yazılar bulunmaktadır. Bu iki şahidenin alınlık kısmında kimlik bilgileri yer almaktadır. Ancak farklı kalınlıklara sahip olmaları ve her ikisinin de tarih ibaresi barındırması farklı mezarlara ait olduklarını göstermektedir. 7 ve 11 nolu şahidelerde bulunan yazıların birbirine geçen istifli sülüs karakterde oluşturulduğu görülmektedir. Buradaki form, yazı tipi ve kitabe içeriklerinin birbirini tamamlaması aynı mezara ait oldukları düşüncesini doğurmaktadır. Dolayısıyla 7 ve 11 nolu şahidelerin aynı mezarı tamamlayan baş ve ayak şahideleri olduğunu söylemek mümkündür.

7 ve 11 nolu mezar taşlarındaki rumi ve palmetlerden oluşturulmuş bitkisel süsleme kompozisyonları şahidelerin arka yüzlerini kaplayan özellikler göstermektedir. Üst üste iki büyük palmet motifi içerisinde daha küçük boyutlardaki rumi ve palmetlerin oldukça girift bir düzenlemeyle kabartma şeklinde işlendiği 7 nolu taşın yanında 11 nolu taşın arka yüzünde de küçük farklılıklarla rumi ve palmetlerden oluşan bitkisel süsleme kompozisyonunun bulunduğu görülmektedir. Her iki şahidenin ön yüzlerindeki alınlık kısımlarında da merkezdeki bir palmetin etrafında uzanan rumi kollarıyla süslendiği anlaşılmaktadır. 7 nolu şahidenin yan yüzünde yine benzer bitkisel süslemeler bulunurken 11 nolu şahidenin yanlarında Arapça yazılı sülüs hatlı dua kitabesi yer almaktadır.

8 nolu şahidenin arka yüzünde de 7 ve 11 nolu şahidelerde bulunan rumi ve palmetlerden oluşturulmuş bitkisel süsleme kompozisyonu görülmektedir. 10 nolu şahidenin arka yüzünde herhangi bir süsleme unsuru bulunmasa da yan yüzlerinde 7 nolu şahidede olduğu gibi benzer bitkisel süsleme kompozisyonunun bulunduğu söylenebilir. 10 nolu şahidede diğerlerinden farklı olarak ön yüzdeki yazı kartuşlarının altında zikzak şeklinde kabartmalar bulunmaktadır.

Hasankeyf'ten getirilen örnekler içerisinde 16. yüzyılın başına tarihlenen mezar taşlarımızın Hasankeyf'teki mezar taşı kültürünü tamamen yansıtan özelliklere sahip olduğunu söylemek gerekir. Kentteki özellikle Salihye Bahçeleri olarak adlandırılan aşağı şehrin doğu kesimindeki mezarlıklarda bulunan mezar taşlarıyla Sultan Süleyman Külliyesi içerisindeki mezar taşlarının aynı özellikler gösterdiği anlaşılmaktadır. Salihye Bahçeleri içerisinde bulunan ve 2014 yılındaki kazılarla ortaya çıkarılan tekke yapısının etrafında bulunan 909/1503-4¹ tarihli şahideyle (Balta, 2017, s. 99, 329) gerek form gerekse yazı ve süsleme özellikleri itibarıyla aynı özelliklerde olduğu ve muhtemelen aynı usta ya da atölye tarafından üretildiği düşünülmektedir. Söz konusu alandaki diğer mezar taşlarının da konumuz dahilindeki örneklerde olduğu gibi dikdörtgen formlu gövde düzenlemesiyle sivri kemerli dilimli bir alınlığa sahip olduğu görülmektedir.

19. yüzyıla ait diğer iki şahidenin de Hasankeyf'in iç kale yukarı mezarlık mevkiinde bulunan mezar taşlarıyla olan benzerliği dikkat çekicidir. İç kaledeki aşağı mezarlık alanında bulunan ve 16. yüzyıla tarihlendiği düşünülen (Balta, 2017, s. 280) mezar taşıyla da form benzerliği gösteren bu örneklerin yazı ve süsleme kalitesi bakımından

¹ Balta, 2017, s. 99'da şahidenin üzerindeki tarih ibaresinin "tis'in" (doksan) olduğuna dair görüş hatalı olmalıdır. Nitekim fotoğraflardan söz konusu ibarenin "tis'a" (dokuz) olduğu dolayısıyla şahidenin de 909 tarihli olduğu anlaşılmaktadır.

onlardan geride kaldığı ve gerek yazı karakteri gerekse yazıları çevreleyen kartuşların daha kaba hatlarla işlendiği görülmektedir (Balta, 2017, s. 283-289). Söz konusu alandaki bu tipte mezar taşlarının 1270 ve 80'li (1853 – 1873) yıllara ait olması dikkat çekicidir. Söz konusu tarihlerde bir taş ustasının Salihîye Bahçeleri olarak adlandırılan mevkide ve iç kaledeki mezarlıklarda bulunan bu formu taklit etmeye çalıştığı ancak dönemin ustalığına ulaşamadığı söylenebilir. 16. yüzyıl örneklerinde yazı tipinin birbirine geçen istifli sülüs karakterine karşın 19. yüzyıl örneklerinde daha kaba hatları bulunan ve satırlar halinde işlenen sülüs yazı tercih edilmiştir.

Kat. No. 9'da yer alan sandukanın yanlarında bulunan sülüs hatlı Arapça kitabelerinin yanı sıra üst kısmındaki üzerlik, kemer içinde hançer ve şamdan motifleriyle diğer örneklerden ayrıldığı söylenebilir. Sandukanın üstünde bulunan ayaklı şamdanın üst kısmı bir lale şeklinde işlenmiştir. Ortada bulunan hançer motifi ise bir kemer içerisinde konumlandırılmış vaziyettedir. En üstteki üzerlik olduğu düşünülen motif ise yuvarlak bir madalyona bağlanan üç çizgi ve bunların ucundaki kare kabartmalardan ibarettir.

Sanduka üzerindeki hançer burada yatanın erkek ve/veya asker kökenli olduğunu düşündürmektedir. Yukarıdaki Eruh örneklerinde görülen hançer düzenlemesiyle benzer bir amacı taşıdığı düşünülen bu hançerin, yine kuşak içerisinde işlenmesi kıyafetlerle ilgili görüşü destekler niteliktedir. Şamdan ve üzerlik motifleriyle ilgili olarak da sembolik bazı unsurların öne çıktığı söylenebilir. Nitekim ışık, İslam düşüncesinde Tanrı ile özdeşleştirilen ve “nur üstüne nur” olarak adlandırılan bir nitelikte mezar taşlarında kandil vb. motiflerle sembolize edilmiştir (Uludağ, 2007, s. 244). Burada da Tanrı'nın ışığı ve rahmetinin şamdan ve ondan yayılan ışıkla, yine tepesindeki laleyle de Tanrı'nın sembolize edildiği söylenebilir. Nitekim lale isminin “Allah” lafzıyla aynı harflerden oluşması ile tek lale motifinin de “Tanrı'nın birliğini” sembolize ettiği düşüncesi karşımıza çıkmaktadır (Baytop ve Kurnaz, 2003, s. 80).

Hasankeyf'teki başka bazı örneklerde de görülen bu şamdan motifi, kaidenin biçimlenişi ve tepe noktasının bitişi itibarıyla bir ortaklık barındırmaktadır (Balta, 2017, s. 238, 319). Hasankeyf 'teki Eyyubi Kızlar Camii'nde Emir Halil bin Muhammed'e ait olan bir şahide parçası ve farklı mezarlara ait olduğu açıkça anlaşılan taşların bir araya getirilmesiyle oluşturulan bir mezardaki taşların üzerinde de benzer şamdan motifinin bulunduğu görülmektedir (Balta, 2017, s. 344). Mezarın hangi tarihlere ait olduğuna dair bir bilgi yoktur. Ancak şamdan motifli taştan başka üzerinde lale, kılıç ve çeşitli çiçek motiflerinin bulunduğu başka mezar taşı parçaları da bulunmaktadır. Ayrıca 11 nolu taşın yan yüzünde yer alan beytin daha kısa bir formda bu taşlar arasında bulunduğu görülmektedir. Dolayısıyla bunların 16. yüzyılın başlarına ait olduğunu söylemek mümkündür. Yine İmam Abdullah Zaviyesi avlusunda bulunan başka bir mezar kaidesi üzerinde de 9 nolu sandukada olduğu gibi şamdan motifinin yukarı yüze gelecek şekilde konumlandırılmış olduğu görülmektedir. Ne yazık ki bu mezar taşının da hangi tarihlere ait olduğunu gösteren bir kitabesi bulunmamaktadır. Ancak diğer örnekler göz önüne alındığında 16. yüzyılın başına tarihlenmeleri gerekmektedir.

Mezar taşları üzerindeki kitabelerin içeriği hakkında çıkarımda bulunmak gerekirse öncelikle ilk ikisi dışında tamamının birer kitabeyle sahip olduğunu söylemek yerinde olur. Bunlardan 6 nolu şahidede sadece tarih ibaresinin bulunması; 5 nolu şahidenin de büyük oranda tahrip olması sebebiyle okunamamasından dolayı değerlendirme dışı bırakılmıştır. 4 nolu şahidenin alt kısmı kırık olsa da üç satırının sağlam ve okunaklı olduğu anlaşılmaktadır. Burada dünyanın geçiciliğine ve sonunun kabir olduğuna dair Arapça ifadeler karşımıza çıkmaktadır. Anadolu'daki birçok kentte de görülebilen bu ifadeler mezar taşlarında özellikle tercih edilmektedir. Mardin'de farklı şekillerde de olsa benzer anlamlarda kullanımlara rastlanmaktadır (Bodakçi, 2017, s. 83).

5 nolu şahidenin kitabesi büyük oranda tahrip olsa da üç satırı okunabilmektedir. En üst kısmında “haza” ile başlayan kısmın devamında mezar anlamında bir kelimenin bulunması mümkündür. Sonraki üç satırda kullanılan “mağfur”, “mebrur” ve “meşkur” gibi ifadeler Anadolu mezar taşı kültürü içerisinde Ahlat'tan başlayarak bütün coğrafyada kullanılmaktadır. Bunun yanında “merhum”, “muhtaç”, “said” ve “şehid” gibi ifadeler de sıkça karşımıza çıkmaktadır. Bu ifadelerden sonra mezarda yatanın kimlik bilgileri ve son olarak da tarih ibaresi bulunması Anadolu mezar taşı kültürünün ayrılmaz bir parçasıdır. Hasankeyf örneklerinden 11 nolu şahide üzerinde de mezar anlamında “ravza” kelimesinin yanında “mağfur” ve “mebrur” ifadeleri tercih edilmiştir. Burada mezar taşlarında çok sık bulunmayan bir ifade olmasa da 11 nolu şahidede karşımıza çıkmaktadır. Bölgede Eruh ilçesi Kavaközü Köyü'ndeki Emir Nasreddin Türbesi'nde ve Hasankeyf'te karşımıza çıkan bu ifadenin bölgesel bir kullanıma dahil olduğu söylenebilir (Mutlu, 2006, s. 31; Balta, 2017, s. 307). Tarihi bilinmeyen bu mezar taşlarının yazı tipi ve form özellikleri itibarıyla bizim örneğimizle olan benzerliği 16. yüzyılın başlarına ait olabileceği düşüncesini desteklemektedir.

Konumuz dahilindeki Hasankeyf örnekleri öncekilerin aksine yüzlerindeki kitabeleriyle öne çıkmaktadır. 16. yüzyıldan bir sanduka ve iki şahide ile 19. yüzyıldan iki şahidenin kitabe içerikleri Anadolu'daki mezar taşı kitabelerindeki düzeni büyük oranda tekrarlamaktadır. Yukarıda da değindiğimiz 16. yüzyılın başına ait 7 ve 11 nolu şahidelerin üzerindeki kitabeler Hasankeyf'te bulunan diğer örneklerle aynı özelliklere sahiptir. 7 nolu taş üzerindeki istifli sülüs hatlı dört satırlık kitabe dua ve tarih ibareleriyle öne çıkmaktadır. Kitabenin başında bulunan

“İntikal” ile başlayan ifadeler Doğu Anadolu coğrafyası başta olmak üzere Anadolu’nun tamamında kullanılan bir ifade olarak görülmektedir (Tokat, 2018; Pektaş, 2001). Burada farklı olarak “Kerim” ifadesiyle Yaratıcının büyüklüğüne vurgu yapılmaktadır. Daha sonra “*fi hicceti seb’ate ve tis’amie*” ifadesiyle mezarda yatanın ölüm tarihi bilgisi verilmiştir. Hasankeyf mezar taşlarında 16. yüzyılın karakteristik bir özelliği olan bu düzenleme söz konusu mezar taşının da bu düzenlemeyi tekrarladığını gösteren önemli bir veri sunmaktadır (Balta, 2017). Tarih ibaresinin sonunda da tekrardan bir dua ifadesi olarak Arapça bir söz dizisi tercih edilerek kitabe sonlandırılmıştır. Burada yer alan ibare de Hasankeyf’e özgü bir ifade olarak karşımıza çıkmaktadır. Bölgedeki özellikle Siirt ve Mardin mezar taşlarında görülen Arapça kitabeler içerisinde bu ifadeye rastlanmadığını söylemek gerekir. Yine 11 nolu mezar taşı üzerinde ve yanlarda yer alan ifadelerin de Arapça dilinde tatbik edilmiş olması dönemin bir özelliği olmalıdır. Nitekim bazı bölgelerde Farsça ve Osmanlıca ibarelerin bulunduğu görülsede özellikle Mardin ve Siirt gibi Hasankeyf’te de Arapça konuşan kesimlerin varlığından dolayı mezar taşı kitabe içeriklerinin de bu yönde şekillendiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

19. yüzyıla ait olduğu anlaşılan 8 ve 10 nolu mezar taşlarında da Arapça duaların bulunması yukarıda sözü edilen durumun uzun yıllar boyunca devam ettiğini göstermektedir. Bu iki mezar taşındaki ifadelerden 8 nolu taş üzerindeki dördüncü halife Ali bin Ebu Talib’den rivayet edilen hadisin son kısmı olduğu anlaşılmaktadır (Uysal, 2019, s.448). Başka bazı rivayetlerde bunun Musa Peygamberin Hızır’dan öğrendiği bir dua olduğuna dair görüşler varsa da bunların doğruluğu tartışma konusudur (Aclüni, 2019, s.453, 454).

Kitabe içeriği bakımından değerlendireceğimiz son taş olan 9 nolu sandukada herhangi bir kimlik bilgisi ve tarih ibaresi bulunmamaktadır. Hasankeyf’teki pehle taşlı ve şahideli mezarlarda, pehle taşlarının üstünde konumlandırılabilen bu tür taşların kapak taşı ya da sanduka olarak değerlendirilmesi mümkündür. Ancak konumuz dahilindeki örneğin asıl konumundan kaldırılmış olması kesin bir kaniya varmayı engellemektedir. Sandukanın pahlı yüzeylerine işlenen sülüs hatlı kitabe Arapça dilinde ifadeler içermektedir. Mezarın yanından geçen kişilerin dikkatini celbetmek amacıyla onlara seslenen ifadelerle mezar başında durmaları istenmekte ve Kur’an’dan ayetler okunması talep edilmektedir. Şiirsel bir anlatıma sahip olan bu iki satırlık beytin mezar taşlarına uygun içeriği geniş bir coğrafyada kullanılmış olabileceğini düşündürmektedir. Nitekim Anadolu’daki birçok yörede buna benzer içeriklere sahip mezar taşları karşımıza çıkmaktadır (Sevim, 2015; Yılmaz, 2018; Şen, 2021; Gürbüz & İnci, 2023; Çalış, 2025).

SONUÇ

Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nin merkezi bir konumunda bulunan Batman kenti, çevresindeki illere olan yakınlığı ve barındırdığı kültür varlıklarıyla önemli bir uğrak noktasıdır. Kentin merkezi yerleşimi görece yeni kurulmuş olsa da Hasankeyf, Silvan, Siirt ve Diyarbakır gibi kentlerle olan organik bağı yörenin eski çağlardan itibaren bir uğrak noktası olduğunu gözler önüne sermektedir. Kentte kurulan müzede büyük çoğunluğu Ilısu Baraj Havzasında bulunan kazı alanlarına ait eserler olmak üzere önemli sayıda eser barındırmaktadır. Bunlardan Siirt’in Eruh ilçesi ile Batman’ın Hasankeyf ilçesinden getirilen bir kısım mezar taşı Sanat Tarihi disiplini dahilinde incelenmiştir.

Müzede sergilenen toplamda 11 adet mezar taşı, bir kısmı parçalar halinde olsa da genel olarak form bakımından değerlendirilebilecek durumdadır. Biri hariç şahidelerden oluşan mezar taşları, form, içerik ve süsleme özellikleri itibarıyla incelenmiştir. Mezar taşlarından tarihi tespit edilebilenlerden Hasankeyf’ten getirilen üçü 16. yüzyıla tarihlendirilmiştir. 19. yüzyıla ait olan örneklerden ikisi Hasankeyf’ten diğer üçü de Eruh’tan taşınmıştır. Mezar taşlarının Anadolu’daki mezar taşı kültürünü büyük oranda tekrarlayan özellikleriyle öne çıktığı söylenebilir. Oldukça geniş bir alanda tatbik edilen uygulamalar dahilinde mezar taşlarının form, içerik ve süsleme kompozisyonları itibarıyla benzerlikler barındırdığı görülmüştür. Mezar taşlarının dikdörtgen formlu gövde ve yarım daire, sivri kemer ve dilimli kemerli tepelik kısımları çevre kentlerdeki örneklerle benzerlik göstermektedir. Yine Osmanlı döneminde Doğu ve Güneydoğu Anadolu’da sıkça görülen askeri eşya bezemeli mezar taşlarının Eruh örnekleriyle kısmen tekrarlandığı ve bunun da bölgesel üslubun devamı niteliğinde olduğu anlaşılmıştır. Hasankeyf örneklerindeki Arapça dua kitabelerin Gevaş, Ahlat ve Bitlis’teki 13 – 15. yüzyıl mezar taşlarında kullanılanlarla benzer özellikte olmasına karşın daha geç dönemlerde üretilmesi bu durumun yerelde kullanılan dilin bir etkisi olduğu düşüncesini desteklemektedir. Osmanlı coğrafyasında çokça bulunan Osmanlıca kitabeli mezar taşlarının bulunmaması da bu doğrultuda değerlendirilmelidir.

Sonuç olarak Batman Müzesi deposunda ve Müze Park alanındaki iki ayrı seksiyonda sergilenen mezar taşlarının yukarıda ortaya konan bilgiler doğrultusunda yeniden işlevlendirilmesi ve sergilenmeye uygun koşullara kavuşması temenni edilmektedir. Özellikle depoda muhafaza edilen örneklerden kırık olanların restorasyon işlemlerinin yapılarak Müze Park alanında teşhir edilmesi mezar taşı kültürünün aktarılması anlamında faydalı olacaktır.

KAYNAKÇA

- Aclûnî. (2019). Keşfü'l-Hafâ: Halk Arasındaki Rivayetlerin İlmi Değeri 4. Mustafa Genç (Çev.). Beka Yayıncılık.
- Arı, N. (2025). Batman Müzesinde Bulunan Osmanlı Dönemi Sikkeleri (Yayın No: 920660). [Yüksek Lisans Tezi, Batman Üniversitesi/Lisansüstü Eğitim Enstitüsü]. Yök Ulusal Tez Merkezi.
- Balta, H. (2017). Hasankeyf'teki Türk İslâm Dönemi Mezar Taşları (Yayın No: 480399). [Yüksek Lisans Tezi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Baytop, T. ve Kurnaz, C. (2003). Lale. TDV İslam Ansiklopedisi (C. 27, s.79-81). Türkiye Diyanet Vakfı.
- Bodakçi, A. (2017). Mardin Merkezde Bulunan Mezar Taşları (Yayın No: 459649). [Yüksek Lisans Tezi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Boran, A., Tüfekçioğlu, A., Yıldız, İ., Erdal, Z. & Alper, M.C. (2013). Tillo'daki Tarihi Eserler. Siirt Valiliği.
- Bozkurt, N. (2004). Mezarlık. TDV İslam Ansiklopedisi (C. 29, s. 519-522). Türkiye Diyanet Vakfı.
- Çalış, E. (2025). Gevaş Selçuklu Mezarlığında Bulunan Bir Grup Süslemeli Mezar Taşı. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 27 (Ek Sayı), 315-332.
- Demirel, F. (2008). Besni Mezar Taşları (Yayın No: 218685). [Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Gürbüz, S. & İnci, B. (2023). Bir Yazılı İletişim Aracı Olarak Mezar Taşı Kitabeleri. Konya Sanat Dergisi, 6, 57-68.
- Güzel, E. (2016). Osmanlı Erkek Mezar Taşlarında Serpuş Biçimleri (Yayın No: 426303). [Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Haspolat, Y.K. (2014). Diyarbakır Hazreti Süleyman Camii. (Erişim: 27.05.2025) https://www.researchgate.net/publication/351437802_Diyarbakir_Hz_Suleyman_Camii
- İğit, İ. (2012). Tunceli Mezar Taşları (Yayın No: 313431). [Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- İnci, V. (2008). Cizre Mezar Taşları (18.-19. Yy.) (Yayın No: 219986). [Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı, Batman Müzesi, <https://muze.gov.tr/muze-detay?DistId=MRK&SectionId=BAT01> (Erişim: 21.05.2025)
- Mutlu, M. (2006). Siirt Mezar Taşları (Yayın No: 189054). [Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Öztürker Demir, H.C. (2023). Mardin Nusaybin'de Osmanlı Hamidiye Alaybeylerine Ait İki Mezar Taşı. Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi, Türkiye Cumhuriyeti'nin 100. Yılı Özel Sayısı, Ekim, 245-66. <https://doi.org/10.53718/gttad.1341946>.
- Pektaş, K. (2001). Bitlis Tarihî Mezarlıkları ve Mezar Taşları. Kültür Bakanlığı.
- Sevim, N. (2015). Osmanlı Mezar Taşlarında Manzum Metinler (2.b.). Kitap Dostu Yayınları.
- Sevin, V. (2015). Hakkâri Taşları II Gizemin Peşinde. Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Şen, K. (2021). Selçuklu'dan Osmanlı'ya Bir Miras: Baskil Şeyh Hasan Köyü Tarihi Mezar Taşları. Ege Yayınları.
- Şen, K. ve Özcan, Ü.B. (2019). Bitlis Güncırlı Belde Merkezindeki Tarihi Mezar Taşları ve Sembolizm. (Edt. Mehmet İnbaşı ve Mehmet Demirtaş), Tarihi ve Kültürel Yönleriyle Bitlis (II. Cilt) içinde (ss. 515-532). Ankara: Bitlis Eren Üniversitesi Yayınları.
- Şen, K., Başaran, M. ve Sarp, T. (2025). Kemaliye Güldibi Köyü Osmanlı Dönemi Mezar Taşları. (Edt. Yüksel Arslantaş vd.), Türkistan'dan Anadolu'ya Tarih Yazıları: Prof. Dr. Muhammet Beşir Aşan Armağanı içinde (ss. 594-627). İzmir: Duvar Yayınları.
- Tokat, M.E. (2018). Palu'daki İslami Dönem Mezar Taşları (Yayın No: 527438). [Yüksek Lisans Tezi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Tokat, M.E. & Çalış, E. (2016). 18 ve 19. yy'da Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Bulunan İslami Dönem Mezar Taşlarında Askeri Eşya Bezeme Örnekleri. Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 31, 194-231.
- Uludağ, S. (2007). Nûr. TDV İslam Ansiklopedisi (C. 33, s. 244, 245). Türkiye Diyanet Vakfı.
- Uysal, A. (2019). Hızır ve Ricâlü'l-Gayb Bağlamında Nûh b. Mustafa'nın "el-Kavlü'd-dâl Alâ Hayâtü'l-Hadır ve Vücûdü'l-Ebdâl" Adlı Eseri. FSM İlmi Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi, 14, 435-460.
- Yılmaz, E. (2018). Ödemiş Mezar Taşlarındaki Kitabe Özellikleri ve İçerikleri Üzerine Bir Değerlendirme. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7/1, 338-357.

ÇALIŞMANIN ETİK İZİNİ

Yapılan bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler” başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir.

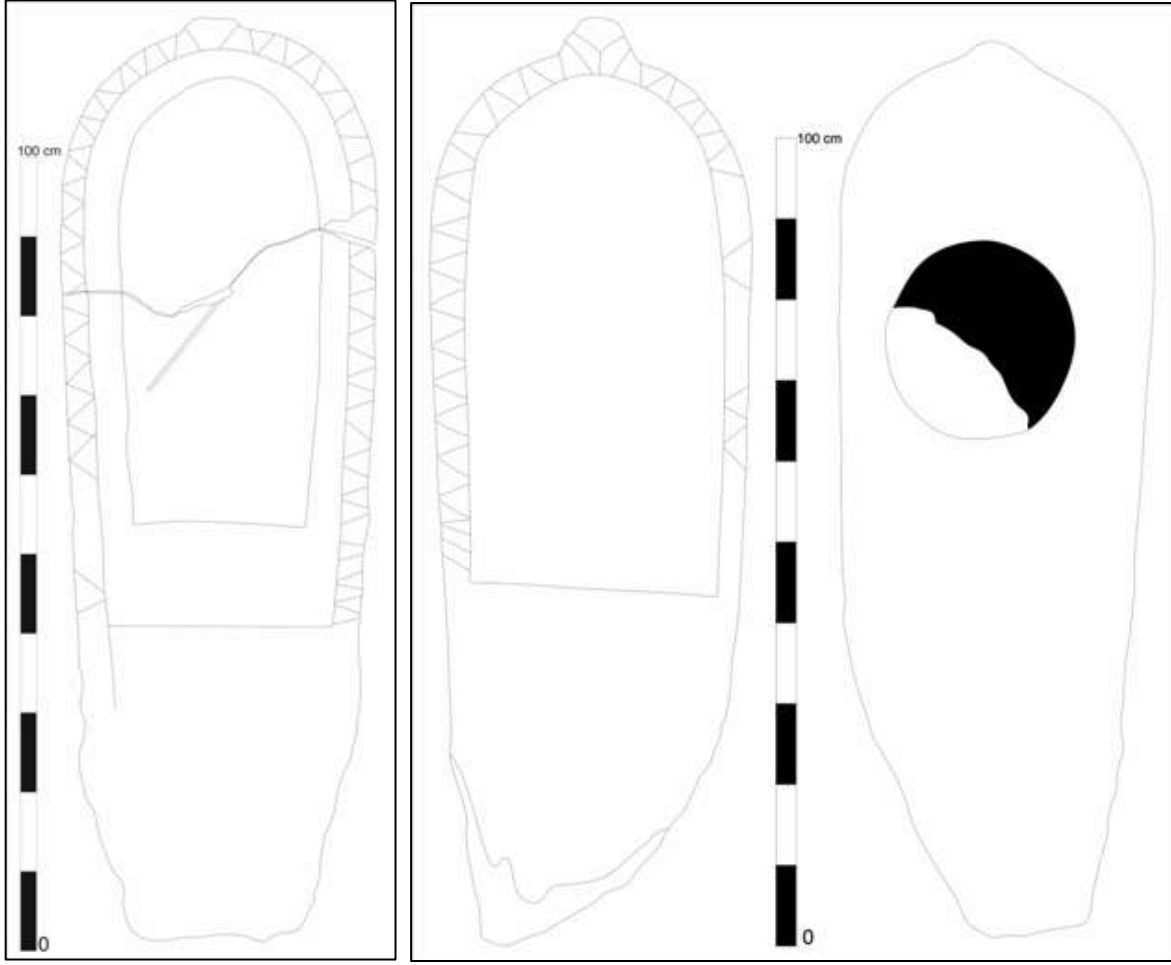
ARAŞTIRMACILARIN KATKI ORANI

1. yazarın araştırmaya katkı oranı %100

ÇATIŞMA BEYANI

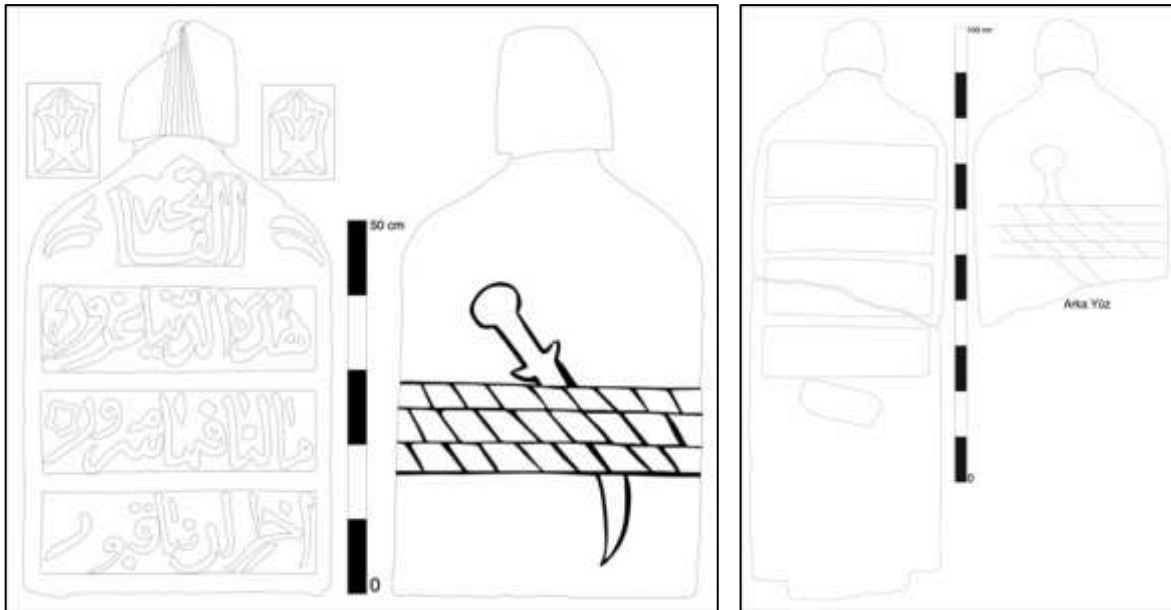
Bu çalışma, Batman Müzesi'nin 28.03.2025 tarih ve E-95791141-155.01-6566387 sayılı izni ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmada herhangi bir kişi ya da kurum ile finansal ya da kişisel yönden bağlantı bulunmamaktadır. Araştırmada herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

EKLER: Çizimler

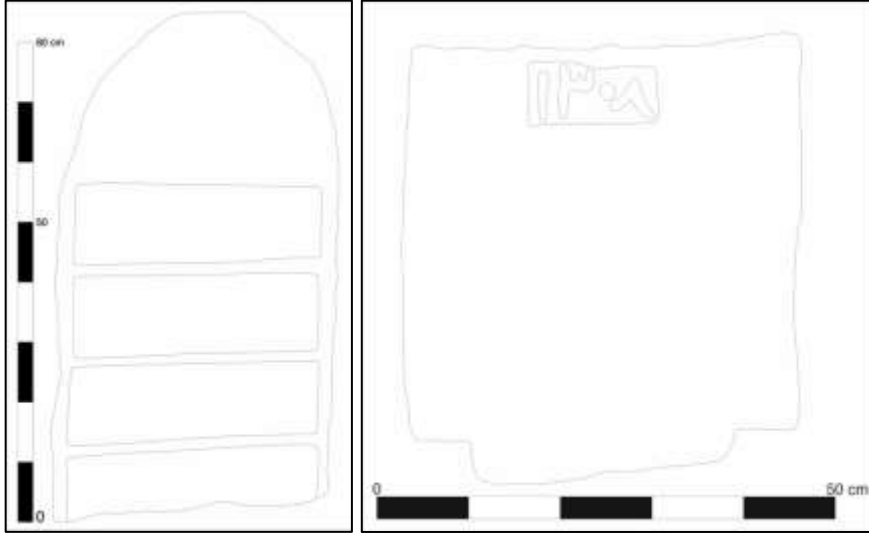
Çiz. 1: Katalog 1

Çiz. 2: Katalog 2

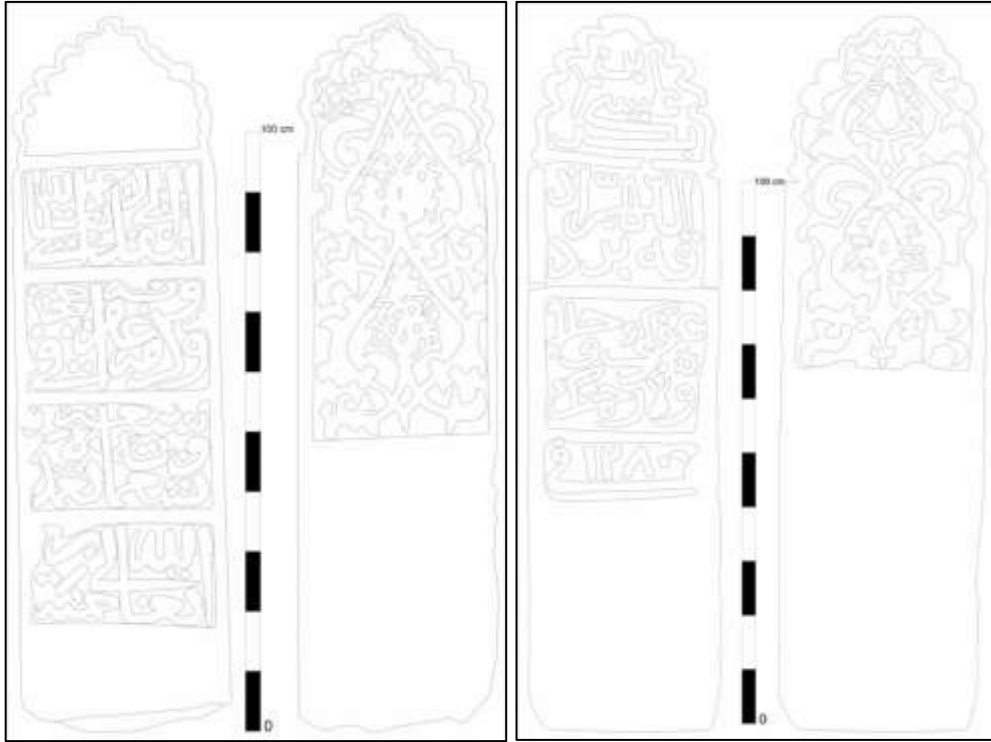
Çiz. 3: Katalog 3

Çiz. 4: Katalog 4

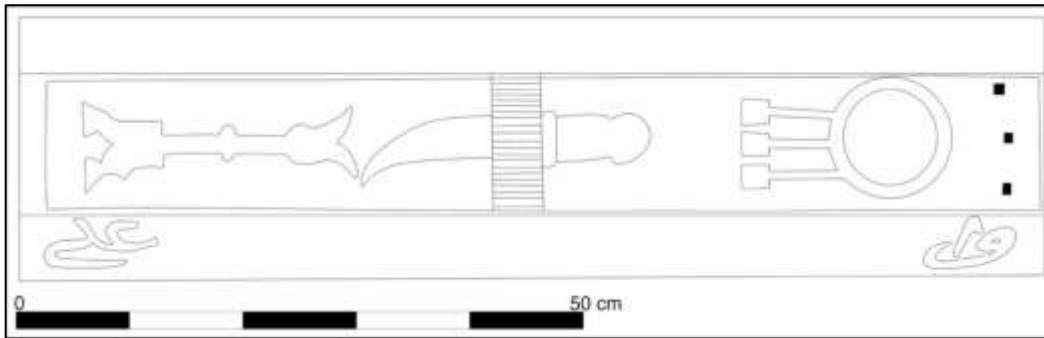
Çiz. 5: Katalog 5

Çiz. 6: Katalog 6

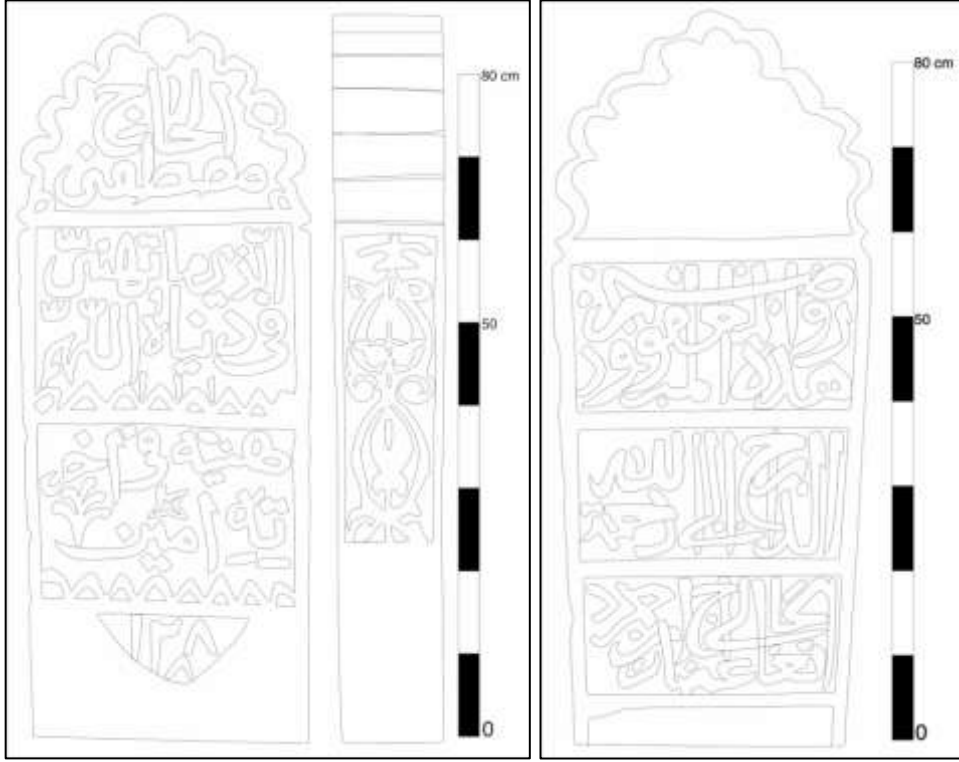

Çiz. 7: Katalog 7

Çiz. 8: Katalog 8

Çiz. 9: Katalog 9

Çiz. 10: Katalog 10

Çiz. 11: Katalog 11